

In 1969 reisde Ward op uitnodiging van het persagentschap Novosti uit Moskou naar de Sovjet-Unie. Samen met een correspondent van Novosti bezocht hij onder meer in St.Petersburg (toen nog Leningrad genoemd) het Staatspoppentheater Kukol met een poppenspel van de beroemde Russische poppenspeler Sergej Obratsov die hij bij terugkeer naar België op het vliegveld van Moskou ontmoette. Hij sprak hem aan en had een kort en hartelijk gesprek met hem, waarover hij ook in *Het ganzenbord* zou berichten. Hij bezocht het landgoed Jasnaja Poljana waar Leo Tolstoj is geboren, zijn beroemde romans *Oorlog en vrede* en *Anna Karenina* schreef en is begraven. Hij wandelde door enorme berkenwouden en reisde naar Moskou waar hij onder andere het imposante Kremlin bekeek. Hij ging verder naar de toenmalige Sovjet Republiek Georgië en bezocht daar onder andere een Turks bad in Tbilisi. waarover hij in *De Standaard* van 31 oktober 1969 schreef als laatste van een aantal verslagen van zijn reis door de Sovjet-Unie onder de titel:.

DE SOVJETMENS : EEN POGING TOT BETER BEGRIP

De vergissing van Ortega y Gasset

Ward Ruyslinck

In het verhaal *Promoksis* van de populaire Sovjet-Russische balladendichter Boelat Okoedzjava geeft de zwervende minnestreel Sytov zijn visie op de wereld, die hij samenvat als ‘een wereld waarin de vlinders leven en de libellen en de verschillende dieren, en waarin de bomen groeien en de wolken drijven, waarin de mensen de liefde-met-een-kus hebben uitgevonden en de liederen en de bloemgeschenken, en waarin naast elkaar bestaan de angst en de lach, de geboorte en de dood ...’¹ Ook hier treden weer de belangstelling voor en het verlangen naar het schone en ongerepte naar voren, waarop ik in de vorige aflevering al de aandacht vestigde naar aanleiding van de ‘Flowerpower’. Er komt echter een element bij : de ‘liefde-met-een-kus’ die door mensen is uitgevonden.

De liefde, met of zonder kus, wordt in het openbaar leven van de Sovjet-Unie nog steeds streng gescheiden gehouden van de seksualiteit. De eerste is alom zichtbaar en wordt verheerlijkt als een van de hogere menselijke waarden, de ‘kalokagathia’, die de mens schoner en rijker maken naar lichaam en ziel; de tweede behoort tot het verborgen driftleven van de mens, tot de remmende factoren (‘Troed’ en Eros kunnen nu eenmaal moeilijk hand in hand gaan), en wordt onverbiddelijk naar de intieme sfeer verbannen.² De eerste, met of zonder kus maar mét een hoofdletter, is een van de pijlers van het harmonische gezinsleven en het moederschap in een socialistische samenleving (‘De communisten veroordelen de reactionaire opvattingen van hen die de geboortebeperking voorstaan en op die manier de arbeiders willen afleiden van hun strijd voor het bestaan en voor het socialisme... Wij proclameren het recht op moederschap’ dixit Maurice Thorez³) ; de tweede is, voor zover zij onafhankelijk van de eerste wordt beschouwd, een van de decadente westerse waarden die de grondvesten ondermijnen van de ideale staat zoals die door Lenin werd gedroomd en ontworpen.

Toch schijnt de laatste jaren – onder de invloed van de westerse ‘moraal’? – een schuchtere tussenvorm, een soort compromis tussen de majuscule Liefde en de minuscule seks, zichtbaar

te zijn geworden. Op een avond keerden mijn vriend Sasja en ik in Leningrad van een voorstelling van Obrasovs 'I-go-go!' in het Kikol Teater terug, en we kuierden nog een eindje langs de drukke Nevski Prospekt. Ter hoogte van het Museum voor Godsdienst en Atheïsme zagen we een jong verliefd paar op de bus staan wachten, de armen om elkaars middel geslagen. Commentaar van Sasja: 'Dit zijn de nieuwe zeden. Zoiets was voor enkele jaren nog ondenkbaar'.

Ook de lengte van de damesjurken, die aarzelt tussen kniehoogte en drie vingers boven de knie, schijnt naar een compromis te evolueren. Maxi-mini wordt getolereerd, maar is nog lang geen algemeen verschijnsel, ook niet in Leningrad, dat nochtans doorgaat voor de meest westerse stad van de Sovjet-Unie.

En wat de openbare 'liefde-met-een-kus' betreft, die moet nog worden 'uitgevonden'. Ik heb tenminste op geen enkel ogenblik een jongen en een meisje of een man en een vrouw zelfs maar een zedige of formele kus in het openbaar zien wisselen.

Of toch wel. Eén enkele keer heb ik jongelui elkaar in het bijzijn van anderen zien kussen : een bruid en een bruidegom tijdens het bruiloftsmaal. Het was echter geen spontane kus, maar een omhelzing die deel uitmaakte van een bij dergelijke gelegenheden gebruikelijk folkloristisch 'ritueel'. Op zeker ogenblik, nadat de spijzen waren opgediend, begonnen de gasten te roepen 'Gorko! Gorko!', wat 'bitter!' betekent. Zij bedoelen daarmee, dat de spijzen hun bitter smaakten en dat alleen het jonge echtpaar die kon verzoeten door ten overstaan van alle aanwezigen getuigenis af te leggen van zijn jonge liefde. Waarop bruid en bruidegom opstonden en elkaar omhelsden. Typisch is wel, dat dit gebruik erop gericht schijnt te zijn, de liefdeskus van zijn seksuele betekenis te ontdoen. Het bij ons gebruikelijke 'kiss the bride' is alleszins een directer en persoonlijker, hoewel misschien minder kiese uitnodiging.

Dat de barrière, die de ideologie tussen de verheven Liefde en de seksualiteit heeft opgericht, ondertussen niet bij iedereen in de smaak valt, blijkt uit het cynische grapje dat de ronde doet in sommige progressieve kringen. Het werd me verteld door een Leningraads 'melkboerzjoizno', een gecultiveerd jongmens die aan een verblijf van enkele maanden te Parijs een ongevaarlijke, maar chronische 'esprit de petit bourgeois'-infectie had overgehouden. Een eskader van de Sovjetvloot gaat in verband met een driedaags officieel bezoek, voor anker in de haven van Napels. Op de kaai verschijnen meteen de beruchte Napolitaanse prostituées, van wie Malaparte in *De huid* zo'n onsterfelijk portret heeft gemaakt. Voor hun uitnodigende gebaren en uitroepen blijven de matrozen, die zich op het dek verzameld hebben, echter doof en stom. 'Impotent?' vraagt een van de hoeren, verwonderd over de allesbehalve viriele reacties van de bemanning. De matrozen schudden ontkennend het hoofd. 'Homoseksueel?' veronderstelt een van de andere hoeren. Ook op die vraag wordt ontkennend geantwoord. 'Ik snap het al', zegt de eerste hoer, 'we staan op de verkeerde kaai, dit zijn de Sovjetski.'

Het is natuurlijk een in zijn algemeenheid en boosaardigheid wat al te goedkoop grapje, waaraan niet veel méér waarde mag gehecht worden dan aan de grapjes over de Hollandse smalheid, de Schotse gierigheid of het Engels puritanisme. Is de Sovjetmens op seksueel gebied inderdaad misschien gereserveerd, gefrustreerd is hij zeker niet, en nog veel minder schijnheilig. Die overtuiging is gebaseerd op twee feiten : op het feit dat je, als je een

Moskoviet of Leningrader min of meer goed kent, openlijk met hem over seksuele vraagstukken kunt praten, en vervolgens op een ervaring die ik in de zwavelbaden van Tbilisi, in het zuidelijker Georgië heb opgedaan.

De kamer der generaals

De Georgische hoofdstad Tbilisi (het vroegere Tiflis), gelegen in het dal van de Koera die door het Kaukasusgebergte stroomt, is vanwege haar rijke zwavelbronnen een van de vermaardste balneologische kuuroorden van de Sovjet-Unie. Ik heb er een drietal dagen doorgebracht, in het gezelschap van mijn vriend Sasja en diens collega's journalisten Goeram Tsjibosjvili en Anatoli Stoetsjenko, en ik kon, daartoe aangemoedigd door mijn gastheren, de verleiding niet weerstaan om eens een duik te nemen in het geneeskrachtige zwavelwater. We gingen er met ons vieren heen en Goeram slaagde erin na eindeloze palavers met de badmeester, volgens wie zowel de gemeenschappelijke als de geïsoleerde baden tjokvol waren, de beschikking te krijgen over 'de kamer van de generaals'. Waaruit ik meende te mogen afleiden dat zelfs in een klasseloze maatschappij generaals het (gemeenschappelijke) bad niet hoefden te delen met het vulgus. Naderhand heb ik ook begrepen waarom, want er wordt poedelnaakt gekuurd (tot en met de massage door een oude, pezige Turk die de wrijfappen hanteert alsof hij je de huid eraf wil halen) en stel je voor dat de een of andere fitter 's avonds tegen zijn vrouw zegt: "zeg, die kameraad generaal Kakoenov (of hoe hij ook mag heten), je weet wel, de held van Brsjnkliknsjko, die heeft om zo te zeggen niks, ik heb het zelf gezien ..."

Sasja, Goeram, Anatoli en ik gingen dus, naar het voorbeeld van de generaals ('beim Baden sind wir alle im Zivil') en van ieder ander Sovjetonderdaan, poedelnaakt onder de douche, en ik heb zelfs geen zweem van gêne of ongezone nieuwsgierigheid bij wie dan ook kunnen vaststellen. Het leek alles zo vanzelfsprekend als wodka bij de 'zakoeski' (закуски, een prachtig Russisch woord voor 'hors-d'œuvres variés'). Ik kan me vergissen, maar een dergelijke situatie kan ik me nogal moeilijk binnen onze nationale grenzen indenken, en nog veel minder een dergelijke natuurlijke en ongedwongen houding tegenover 'het naakt'.

De dag daarop werden we met ons allen door de oom van Sasja, een oude wijnboer in Kwareli (Centraal Georgië), tot een bezoek aan zijn wijngaarden (en wijnkelder!) uitgenodigd. Een lieve jongedame, die Manana heette en Goerams verloofde bleek te zijn, vergezelde ons.

Na een dulle en avontuurlijke rit per auto door de woeste en vaak onberijdbare bergpassen van de Kaukasus bereikten we Kwareli, een schilderachtig dorp in een groene vallei aan de voet van 2.000 meter hoge bergflanken. De Kaukasische gastvrijheid kwam ons daar, eenvoudig en warm als een vers van de Georgische dichter Roestaveli, tegemoet in de gedaante van Sasja's oom, een kranige zeventiger met een bruinebakken gezicht, kaal hoofd, grijze baardstoppels en glunderende ogen die een wonderlijke levenskracht en -blijheid uitstraalden.⁴ Wat die gastvrijheid inhield, heb ik in de daaropvolgende uren ervaren. In het Kartwelisch werd ons duidelijk gemaakt, dat het (bescheiden houten) huis van de oude man ook het onze was, dat de wijnvoorraad onuitputtelijk was en dat het schaaap, dat de heerlijk

gekruid 'sjasliëk aan de brochette' opleverde, speciaal ter gelegenheid van het bezoek van de Belgische schrijver en zijn Russische vrienden was geslacht. Maar ook de gevaren, die aan de Kaukasische gastvrijheid zijn verbonden, heb ik kennis gemaakt: die scholen voornamelijk in de eindeloze toosten 'ad fundum', waarbij wodka en wijn door elkaar werden gedronken.

Het instellen van heildronken is een van de geheiligde en onontkoombare Georgische tafelgebruiken. Ze worden meestal uitgesponnen tot bedwelmende poëtische redevoeringen, waarin achtereenvolgens de ouders, tantes en ooms, zwagers en toekomstige zwagers, neven en nichten, vrouw en kinderen en kleinkinderen van de toegedronkene en tussen de bedrijven door de toegedronkene zelf met geluk en gezondheid en alle mogelijke aardse zegeningen worden bedacht. Het uitbrengen van de eerste en laatste toast is het onvervreembare voorrecht van de 'tamada', de oudste en eerbiedwaardigste onder de aanzittenden. De tamada presideert de tafel, zijn wil is wet en hij bepaalt dan ook het verloop van het ceremonieel.

Toen wij na de tweeëntwintigste of drieëntwintigste toast (wie neemt het me kwalijk dat ik de tel kwijt was?) van tafel opstonden en ons over de stoffige zandwegen van het dorp naar de wijngaarden van Sasja's oom begaven, zag ik de hoge groene bergflanken voortdurend dreigend overhellen. De tamada liep kaarsrecht voor me uit en keek nu en dan (meewarig?) glimlachend om naar de Belgische schrijver, en ik voelde me nietiger en zwakker dan ooit in het onmetelijke Rusland, dat mij, de westerse 'bourgeois', zo makkelijk op de knieën kreeg na één enkele 'hersenspoeling' met wodka en Kwareli-wijn.

Goeram en Manana

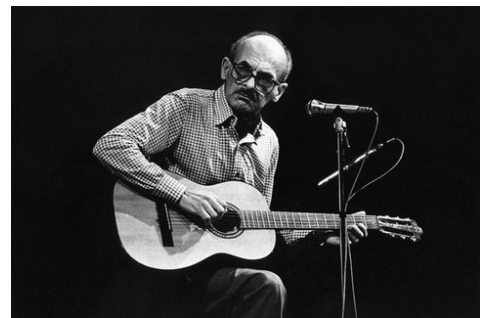
Op de terugreis naar Tbilisi, door de nachtelijke bergwouden en langs ravijnen aan de overkant waarvan de schim van Tolstoj's *Hadzji Moerat* scheen op te dagen, dommelde ik vrij spoedig in.

Toen ik wakker werd en achteromkeek, zag ik Goeram en Manana op de achterbank in elkaars armen liggen slapen. Goeram en Manana : een lied, een gedicht, een liefdesgedicht. Het vertederde en het ontroerde me, en zoals de gedachten vol kosmische droefheid van de Roemeense dichter Tristan Tzara 'gingen mijn gedachten heen, als schapen op het weiland, naar het oneindige'.⁵ Als in een visioen omvatten mijn gedachten de universaliteit van de menselijke liefde, die gestalte had gegeven aan Abélard en Heloïse, Daphnis en Chloë, Saïdja en Adinda, Romeo en Giulietta, Hero en Leander en Goeram en Manana, en meer dan ooit was ik doordrongen van de noodzaak om als (tandeloze) leeuwen voort te vechten voor een vreedzame coëxistensiële wereld, opdat wij naar het woord van Majakovski 'het tekort aan liefde' zouden kunnen 'inhalen met sterrenwolken van talloze nachten', opdat wij ons leven 'volkomen zouden kunnen leven in alle nooit tot recht gekomen mogelijkheden'.⁶

De terugkeer naar Tbilisi betekende meteen het einde van mijn verblijf in de Sovjet-Unie en toen mijn gastheren aan het alweer overvloedig besproeide afscheidsdiner om een samenvatting van mijn indrukken vroegen, bleef ik ze het antwoord schuldig. Je kunt nu eenmaal geen gemene deler vinden voor zo'n complexe demografische realiteit, die 234 miljoen menselijke wezens en 126 verschillende nationaliteiten omvat. Eén ding is me ondertussen wel duidelijk geworden, en dat heb ik ze ook gezegd: dat Ortega y Gasset zich

onuitsprekelijk vergiste, toen hij in 1925, acht jaar na de Russische revolutie, in *De opstand der horden* schreef dat ‘in historisch opzicht het gebeurde in Rusland niet belangwekkend’ was. Het bolsjewisme en het fascisme noemde hij – in één adem! – ‘bedrieglijke morgenstonden’. Een halve eeuw later is het weifelende ochtendlicht echter een felle rode zon geworden. Hoe men er ook tegenover staat, deze ondubbelzinnige en controleerbare werkelijkheid te loochenen zou van een ontstellende bekrompenheid en een meelijwekkende blindheid getuigen.

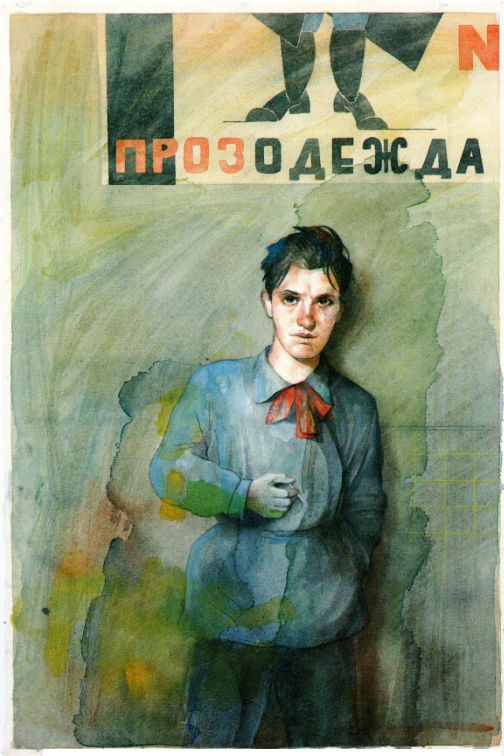
¹ Boelat Sjalvovitsj Okoedzjava (1924-1997), zoon van een Georgische vader en een Armeense moeder, was een Russisch schrijver, dichter en oppositioneel chansonnier. Hij begeleidde zichzelf uiterst eenvoudig op gitaar, waarop hij – naar eigen zeggen – maar elf akkoorden kende. Hij schreef de novelle *Promoksis* in 1965.

² Kalokagathia (καλοκάγαθία) was in het oude Griekenland een begrip dat het verenigd ideaal van Goedheid en Schoonheid verwoordde. ‘Troed’ [Труд = werk] en Eros kunnen moeilijk hand in hand gaan.

³ Maurice Thorez (1900-1964) was een Franse communistische politicus. Toen in juli 1939 de communistische partij in Frankrijk werd verboden, vluchtte Thorez naar de Sovjet-Unie. Na de oorlog keerde hij terug naar zijn geboorteland, waar hij van 1946-1947 vicepremier was in de regering met een coalitie van de communistische en socialistische partij (Kabinet-De Gaulle II).

⁴ Sjota Roestaveli (ca. 1172-1216), de Georgische dichter wiens werken behoren tot de klassiekers van de Georgische literatuur. Hij is onder andere de auteur van het nationale epos *De ridder in het pantervel* (ვეფხისტყაოსანი).

Jan Vanriet, Majakovski, aquarel.

⁵ Tristan Tzara, pseudoniem van Sami Rosenstock, (1896-1963), was een Roemeens dichter, essayist en performanceartiest die grotendeels in Frankrijk leefde. Hij was een van de stichters van het dadaïsme.

⁶ Vladimir Vladimirovitsj Majakovski (1893-1930) was een in Georgië geboren Russische dichter, één van de belangrijkste vertegenwoordigers van het poëtisch futurisme van het Russische Tsarenrijk en de Sovjet-Unie in het begin van de twintigste eeuw.

Bij zijn bezoek aan Moskou liet Ruyslinck zich fotograferen vóór het standbeeld van Majakovski (Dubbellevens, p. 327). Ruyslinck wilde met *De uilen van Minerva* (1985) liefst als een wolf de bureaucratie verscheuren, of zoals Majakovski in ‘Verse vom Sowjetpaß’ schreef ‘Mit Wolfszähnen wollt ich den Amtsschimmel fassen’.